

Suomen Senioriliike ry

Vernissakatu 8 A 4. Krs
01300 Vantaa
Puh. 050 3454 200
Sähköposti: toimisto@senioriliike.fi

Sosiaali- ja Terveysministeriö

Kirjaamo

Asia: Suomen Senioriliikkeen lausunto: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetun lain ja sosiaalihuoltolain muutoksesta

Esityksellä on tarkoitus vähentää kuntien kustannuksia karsimalla lakisääteisiä tehtäviä sekä niiden toteuttamista ohjaavia velvoitteita.

Keskeisimmät muutokset vanhuspalvelulain osalta ovat lain 10 §:ssä asiantuntemusta säättävän velvoitteen keventäminen sekä vastuutyöntekijää säättävän 17 §:n kumoaminen.

Seuraavassa Suomen Senioriliike ry:n (SSL) kannanotot esitettöyihin muutoksiin.

1 Asiantuntemusta säättävän velvoitteen keventäminen

Vanhuspalvelulaissa asetetaan kunnalle velvollisuus huolehtia ikääntyneen väestönsä hyvinvoinnin tukemisen ja iäkkäiden henkilöiden sosiaali- ja terveystalvvelujen saannin edellytyksistä.

Yksi keskeinen edellytys on henkilökunnan osaaminen. Nyt esitetty muutos vanhuspalvelulakiin vaarantaa osaamisen, jos kunnilta poistetaan velvollisuus huolehtia siitä, että kunnassa on käytettävissä vanhuspalvelujen tarpeen arvioinnissa sekä hoito- ja palvelusuunnitelmien teossa ja toteutuksessa tarvittava erityisasiantuntemus, jolla tarkoitetaan ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, gerontologisen hoito- ja sosiaalityön, geriatrian, lääkehoidon, ravitsemuksen, monialaisen kuntoutuksen sekä suun terveydenhuollon asiantuntemusta.

SSL: Asiantuntemusta ei pidä eikä ole tarvetta heikentää

Perustelut:

Kyse ei ole viroista, vaan henkilöstön osaamisesta

Esityksessä puhutaan ”ammattialoja” koskevan listan poistamisesta, mutta sellaista vanhuspalvelulain 10§:ssä ei ole, on vain lista erityisosaamisista. Ammattialoista puhuminen saattaa johtaa ajatukset virheellisesti siihen, että aina pitäisi palkata kyseisen erikoisalan työntekijä entisten lisäksi, vaikka tarkoitus on ollut, että vähintään muutamilla työntekijöillä on hallussaan gerontologista/geriatriasta eli vanhenemiseen liittyvää erityisosaamista omalta alaltaan. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista. Ohjausryhmän muistio. STM, raportteja ja muistioita 2012:12. Helsinki.)

Erityisasiantuntemus on ennen kaikkea virkavalintojen ja täydennyskoulutuksen haaste

Vanhuspalvelulain myötä on ollut tavoitteena siirtyä vähitellen tilanteeseen, jossa kunnista löytyy erityisasiantuntemusta omaavia työntekijöitä. Kun esimerkiksi vanhuspalvelujen lääkäriin virkaa täytettäessä valitaan geriatrian erikoislääkäri, se ei johda lääkäriinvirkojen lisäämiseen. Kyseessä on pätevyysvaatimusten tarkentaminen kuntien tavanomaisten virkojen täyttövaiheessa - ei uusien virkojen perustaminen. Sama pätee muidenkin ammattialojen edustajiin esimerkiksi hoito- ja hoivatyön tekijöihin ja heidän erityisosaamiseensa.

Erityisosaamista voidaan kehittää myös täydennyskoulutuksella. Henkilökunnan täydennyskoulutus on kuntien lakisääteinen velvollisuus, ei ylimääräinen kuluera. Vanhuspalvelun työntekijät ohjataan alansa gerontologiseen täydennyskoulutukseen. Esimerkiksi kunnan ravitsemusasiantuntijoista joku voi perehtyä vanhusten ravitsemukseen. Vanhuspalveluissa toimivan henkilöstön gerontologisen erityisosaamisen ylläpitämisestä ja kehittämisestä on pidettävä jatkuvasti huolta.

Vain osaava henkilöstö tuottaa laadukkaita palveluja

Iäkkäiden, etenkin yli 90-vuotiaiden määrä kasvaa huomasti, mikä lisää osaamisen tarvetta lähivuosina erittäin paljon. Ikääntyneitä ei voi hoitaa keskenään samalla tavalla eikä samalla mallilla kuin nuorempia. Heidän toimintakykynsä tukemisessa tarvitaan gerontologista erityisosaamista. Yksilölliset erot terveydessä ja toimintakyvyssä ovat suuret ja monisairausten asettamat vaatimukset koskevat lähes jokaista. Tämä asettaa vaatimuksia erityisosaamiselle.

Otettaessa käyttöön muualla kehitettyjä hyviä toimintamalleja ne saattavat muuntua huonoiksi käytännöiksi säästöpainetta ponnistelevien työntekijöiden käytössä, jos joukossa ei ole sitä asiantuntijaa, joka osaa tarvittaessa sanoa, miten kyseisiä toimintamalleja voi turvallisesti muunnella vaarantamatta ikääntyvien terveyttä tai hyvinvointia. Tästä löytyy runsaasti esimerkkejä mm. Fimean lääkepoikkeamia koskevista raporteista. Eniten on ollut puutteita kotihoidossa olevien vanhusten lääkehoidon toteutuksessa ja keskeisenä syynä on ollut tiedon puute.

Ikääntyneiden paraneminen ja kuntoutuminen ottavat aikaa, mutta heiltä löytyy motivaatiota huolehtia itsestään, jos he saavat päteviä ohjeita ja riittävästi tukea. Tämä on todettu muun muassa siirryttäessä lonkkapotilaiden kotiuttavaan kuntoutusmalliin. Keskimääräiset kustannukset on saatu laskemaan 23700 eurosta 14100 euroon/ potilas, kun on toimittu asiantuntevasti ja oikea-aikaisesti. Myös muistisairaiden kotona selviytymistä on saatu pidennettyä oikealla lääkehoidolla ja ottamalla käyttöön lääkkeettömiä hoitoja. Gerontologisen ja geriatrian tiedon ja sen käytön ja soveltamisen osalta Suomi on noussut hyvälle kansainväliselle tasolle. Esitetty erityisosaamisen karsiminen palauttaisi meidät varsin pian tasolle, jolle hyvinvointivaltion ei pidä vajota.

SSL: Erityisasiantuntemuksen tarpeen arvioinnin tulee perustua ikääntyneiden kuntalaisten tarpeisiin

Perustelut: Erityisasiantuntemusta koskevan listan poistamista on perusteltu sillä, että se mahdollistaa kunnille aiempaa paremmin tapauskohtaisen harkinnan siinä, mitä asiantuntemusta kunta hankkii ja käyttää ikääntyneen väestön ja iäkkäiden henkilöiden palvelujen laadukkaaseen järjestämiseen. Perusteluissa pitäisi korostaa sitä, että tarvittava erityisasiantuntemus riippuu ensisijaisesti ikääntyneiden tarpeista, ei kunnan. Jos kunnat voivat vapaasti päättää, minkä koulutuksen omaavia palkataan vanhustyöhön, on vaarana, että gerontologinen ja geriatrinen osaaminen vähenevät ja lopulta häviävät. On pelättävissä, että tämä 10 §:ää koskeva muutos mitätöi koko geriatrisen ja gerontologisen koulutuksen ja osaamisen, jota on määrätietoisesti kehitetty viimeiset 30 vuotta.

SSL: Esitetyt säästötavoitteet ovat epävarmalla pohjalla ja ylimitoitettuja

Perustelut: Esitys arvioituista säästöistä herättää kysymyksen, mistä säästö syntyy, jos lakimuutoksen tarkoitus ei ole poistaa ikääntyvien henkilöiden tarpeita vastaavan asiantuntemuksen hankkimista kuntaan. Asiantuntemusta on mahdollista tietysti hankkia kuntaa laajemmin sote –alueelle, mutta tuskin se vähentää arvioitua tarvetta kokonaisuutena.

Laskelma saavutettavista säästöistä (14,9M€) perustuu vanhuspalvelulain valmisteluvaiheessa esitettyyn oletukseen siitä, mikä on 10 §:n toteuttamisen kustannus. Nyt esitetty säästötavoite on aiemman arvion päälle tehty uusi arvio ilman seurantatiedon antamaa pohjaa. Ensimmäinen seurantatieto on tarkoitus kerätä vasta kuluvana syksynä. Sen takia esitettyihin säästöoletuksiin tulee suhtautua suurella varauksella. Ne pohjautuvat liian epävarmaan tietoon. Nyt olisi syytä odottaa ainakin puoli vuotta ennen kuin päätetään lopullisesti ikääntyneiden kannalta näin merkittävistä heikennyksistä.

Säästöjä arvioidessa tulee ottaa huomioon myös erityisasiantuntemuksen vähenemisestä johtuva henkilöstön osaamistason lasku ja siitä johtuva palvelujen laadun heikkeneminen. Jos geriatrinen ja gerontologinen osaaminen hävietään, vanhusten toimintakyvyn edistäminen, kuntoutus, hyvä hoito ym. onnistuvat huonosti, liikuntakyvyttömiä vanhusten määrä kasvaa ja vuoteeseen hoitaminen lisääntyy ja se tulee kalliiksi. Hyvä esimerkki on vanhusten lääkehoito. Jos palveluyksikössä, sairaalassa tai kotihoidossa ei tunneta vanhenemisen aiheuttamia muutoksia elimistössä eikä vanhusten lääkehoitojen erityispiirteitä, lääkehoidossa ollaan palaamassa 80-luvun tasolle ja vanhuksille annetaan työikäisten lääkeannoksia. Seurauksena on kaatumisten ja murtumien, sekavuustilojen ja muistiongelmien sekä niistä johtuvien kalliiden hoitojen lisääntyminen.

2 Vastuutyöntekijää koskevan pykälän kumoaminen

Nyt vanhuspalvelulain 17 §, joka koskee vastuutyöntekijää, on esitetty kumottavaksi ja tehtävät siirrettäväksi sosiaalihuoltolain 42 §:ssä säädetyille omatyöntekijälle edellyttäen, että kelpoisuusvaatimuksia tarkistetaan, mistä seuraa että omatyöntekijöiden aikaa tarvitaan lisää. Muutosta perustellaan päällekkäisyyden poistamisella.

SSL: Paljon tukea tarvitseville pitää turvata heidän tarvitsemansa ohjaus ja tuki

Perustelut: Vastuutyöntekijästä puhuttaessa ei ole kyse uudesta virasta vaan siitä, että yksi vanhuksen hoitoon osallistuvista hoito-/tai sosiaalialan työntekijöistä nimetään vastuuhenkilöksi. Omahoitajajärjestelmästä on palvelutaloissa ja sairaaloissa saatu hyviä kokemuksia. Selvitykset osoittavat, että vastuulääkäri tai vastuuhoitaja vähentää vanhuspalvelujen kustannuksia mm. vähentyneiden päivystyskäyntien johdosta. On ennakoitavissa, että tämä muutos ei tuo säästöjä.

Periaatteessa on yhdentekevää, kutsutaanko tätä työntekijää vastuutyöntekijäksi vai omatyöntekijäksi, jos hänen tehtävänsä on sama, mutta tässä tapauksessa ei ole. Huolestuttavinta tässä esityksessä on se, että se kohdistuu heikoista heikoimpiin, heihin, jotka eivät enää pysty pitämään puoliaan. Jo esitystä tehdessä tiedetään, että tästä voi aiheutua joillekin todella pahoja seurauksia. Jonkinlainen vähimmäisturva tässä pitäisi ainakin määritellä riskitilanteiden varalta, esimerkiksi omatyöntekijän muodollisen pätevyyden

määrittelyn lisäksi tulisi asettaa joku takaraja, kuinka usein omatyöntekijän tulee varmistua, että hoitosuunnitelmaa noudatetaan ja, mihin ja miten hänen tulee tarvittaessa olla yhteydessä tilanteen korjaamiseksi.

SSL: Reviiriajattelusta on päästävä eroon

Sosiaalihuoltolain 42 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua.

Perustelut: Etenkin vanhuspalveluissa on syytä vihdoon siirtyä uuteen ajatteluun, ilman sosiaali- ja terveystalouden raja-aitoja. Ehdotus on nyt kirjattu niin, että sosiaalialan työntekijä on ensisijainen ja terveystalouden edustajan nimeäminen omatyöntekijäksi edellyttää aina erityisiä perusteluja. Lakitekstiin on syytä kirjata nämä tasavertaisiksi. Asiakkaiden tarpeet ja heidän henkilökohtainen osaamisensa lopulta ratkaisee, kuka sopii omatyöntekijäksi kenellekin.

SSL: Omatyöntekijältä edellytettävää asiantuntemusta on syytä selventää

Perustelut: Omatyöntekijä osallistuu iäkkään henkilön palvelukokonaisuuden selvittämiseen vanhuspalvelulain 15 §:n mukaisesti. Kyseisessä pykälässä määritellään, että palvelutarve pitää selvittää ja siihen pitää vastata viipymättä. Samoin määritellään, ketkä voivat olla vastuuhenkilöitä palvelutarpeen määrittelyssä ja että heillä tulee olla laaja-alaista asiantuntemusta.

Asiantuntemuksen laaja-alaisuus ei kuitenkaan takaa, että kyseisillä työntekijöillä on riittävästi erityisasiantuntemusta ikääntyvien palveluista. Asiantuntemus pitäisi määritellä tarkemmin.

Esityksessä korostetaan, että vastuutyöntekijän/omatyöntekijän tekemä iäkkään henkilön palvelutarpeen virheellinen arviointi ja esimerkiksi siitä aiheutuva liian laitoshoitopainotteinen palvelukokonaisuus aiheuttaa kunnille palvelutarpeeseen nähden ylimääräisiä kustannuksia. Huoli vaikuttaa yksipuoliselta. Virheellisiä arviointeja voidaan tehdä myös toiseen suuntaan, Ei huomata/ tunnusteta kaikkia tarpeita, vanhustyön erityispiirteitä eikä tehokkaita hoitopolkuja. Ainakin Sotka- tietojen mukaan 75 vuotta täyttäneistä oli v. 2014 vanhainkodeissa tai terveyskeskusten pitkäaikaishoidossa enää 2,6 %. Tilannetta voidaan pitää hyvänä, jos tavoite edelleen on 2,0 – 3,0 % vuoteen 2017 mennessä.

SSL: Säästötavoitteiden toteutumismahdollisuus on kyseenalainen

Vastuutyöntekijöistä luopumalla on tarkoitus saada 12,5 M€ säästöt. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan poistaa ohjausta ja tukea palvelujen koordinoinnissa iäkkäiltä henkilöiltä. Tämän vuoksi esityksessä painotetaan, että osa iäkkäistä henkilöistä tarvitsee vanhuspalvelulain 17 §:ssä tarkoitettua vastuutyöntekijän tasoista tukea jatkossakin. Näin ollen riski mahdollisesti negatiivisesta vaikutuksesta iäkkäiden henkilöiden asemaan ei lähtökohtaisesti konkretisoidu kuin osan kohdejoukkoon kuuluvista henkilöistä.

Esityksessä todetaan olevan vaarana, että iäkkäiden palvelutarpeen arviointiin ja toteutuksen seurantaan ei sosiaalitoimessa osoiteta riittävästi henkilöitä eikä asiantuntemusta, jolloin palvelutarvetta ei tunnusteta oikealla tavalla ja henkilö jää vaille palvelua tai se ei ainakaan ole oikea-aikaista.

Perustelut: Epäselväksi jää, miten säästöjen syntymisen on ajateltu olevan mahdollista. Tähänkin asti vastuutyöntekijöitä on käytetty vain tarvittaessa, ei automaattisesti kaikille vanhuksille. Mistä säästö syntyy, jos palvelutaso säilytetään samana?

Sosiaalihuoltolaki edellyttää ilmeisesti vanhuspalvelulakia vähemmän seurantaa ja yhteydenpitoa eri tahoihin ja on muutenkin neuvontavelvollisuuden osalta kevyempi eli näiden vanhusten palvelujen taso tulee laskemaan. Kuten ehdotuksessain todetaan, edessä voi olla tilanne, jossa kukaan ei seuraa, saako ikääntynyt hänelle luvattuja palveluja eikä puutu tilanteeseen.

SSL: Erityistuen tarpeen määrittelyä on syytä tarkistaa

Sosiaalihuoltolain 3 §:ssä määritellään muun ohella, mitä erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä tarkoitetaan. Pykälässä on erikseen säädetty, että erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä ei laissa tarkoiteta henkilöä, jonka mainitun pykälän 3 kohdassa tarkoitettu lisääntynyt tuen tarve liittyy korkeaan ikään siten kuin vanhuspalvelulain 3 §:ssä säädetään. Tästä huolimatta esityksessä ehdotetun vanhuspalvelulain 17 §:n kumoaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että sosiaalihuoltolain omatyöntekijää koskevan säännöksen piiriin tulee henkilöitä, joiden tuen tarve vaatii normaalia enemmän panostusta ja aikaa myös omatyöntekijältä.

Perustelut: Sosiaalihuoltolain 3§:stä pitäisi poistaa lause: ”...ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään ...” Jos tällä tarkoitetaan, että pelkkä ikääntyminen siihen liittyvine muutoksineen ei riitä erityisen tuen tarpeeksi, sen voi sanoa selvemmin, samoin selvemmin voi sanoa sen, että ikä ei ole este päästä erityistuen piiriin. Vaikka erityistuen tarvitsijoiden määrittelyssä ei alunalkaen ole ajateltu ikääntyneitä, koska he ovat kuuluneet vanhuspalvelulain piiriin, heidät pitää nyt huomioida tasavertaisesti asiakkaina, jos heidät kerran siirretään sosiaalihuoltolain mukaisten omatyöntekijöiden asiakkaiksi.

3 Lakimuutosten yhteisvaikutus

SSL: Ammattipätevyyden varmistaminen vaikeutuu

Perustelut: Sosiaalihuoltolain 42 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että omatyöntekijänä voi toimia sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Kumpikaan laki ei kuitenkaan määrittele tarkemmin ammattipätevyyksiä. Eli lakimuutoksen myötä jää melko lailla auki se, mitä erityisasiantuntemusta vanhuspalveluissa toimivalta, esimerkiksi omatyöntekijäksi nimettävältä vaaditaan. Ongelma syntyy, jos vanhuspalvelulaista poistetaan 10 §:n listaus. Tähän asti siitä on saanut osviittaa sopivuuden arviointiin esimerkiksi virkavalintojen yhteydessä.

Henkilöstön asiantuntemuksen varmistamiseksi ei riitä työntekijöiden monialaisuus, kuten esityksessä on ehdotettu. Henkilöstö voi olla hyvinkin monialainen ja moniammatillinen, mutta heistä kellään ei ole juuri kyseisessä tilanteessa tarpeellista erityisasiantuntemusta. Tutkintonimikkeistä erityisasiantuntemus ei useinkaan selviä eikä ammattinimikkeistäkään. Esimerkiksi sairaanhoitajan tai sosionomin tutkinnon on voinut suorittaa suuntaavien, syventävien ja valinnaisten opintojen osalta hyvin monenlaisena.

Suomen Senioriliike ry esittää kohteliaimmin, että edellä olevat kannanotot otetaan huomioon lakimuutosten valmistelussa. Kannanotot tähtäävät ikääntyneiden aseman turvaamiseen, palvelujen laadun parantamiseen ja kokonaiskustannusten alentamiseen.

Helsingissä, 14.9.2016

Suomen Senioriliike ry

Kimmo Kiljunen, VTT
Suomen Senioriliike ry:n puheenjohtaja

Hanna Vesala, TtT
SSL:n hallituksen jäsen

Kerttu Perttilä, FT
SSL:n hallituksen jäsen